

Transformacja polskiego sektora spółdzielczego na tle wybranych krajów postsocjalistycznych

Jacek Mroczek

1. Wprowadzenie

W 1989 roku rozpoczął się w Polsce proces transformacji gospodarczej, który miał na celu przejście z systemu socjalistycznego do gospodarki wolnorynkowej. Reformy objęły swoim zasięgiem zarówno ugrupowania polityczne, jak i rozwiązania systemowe, w tym zasady budowania systemu prawnego i gospodarczego. Polska stała się prekursorem zmian, które wkrótce objęły także inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej. W sposób szczególny potraktowany został sektor spółdzielczy, a debata nad kierunkiem tych reform trwa do dzisiaj. W niniejszym opracowaniu w sposób szczególny uwzględniona została polityka różnych gospodarek względem ruchu spółdzielczego, a także konsekwencje jakie wywołało to w obecnym europejskim systemie.

2. Plan Balcerowicza a ruch spółdzielczy w Polsce

Plan reform wdrożony 1 stycznia 1990 roku odwołuje się do doktryny monetarystycznej, czyli sytuacji w której państwo poprzez stworzenie środowiska instytucjonalnego sprzyja procesom dostosowawczym na rynku. Podmioty konkurują ze sobą bez nadmiernej interwencji rządu, który ogranicza swoje działania do niezbędnego minimum. Jego rola, w przeciwieństwie do gospodarki centralnie planowanej, polega na stworzeniu zdrowego systemu podatkowego oraz zarządzaniu wydatkami z budżetu państwa.

Wdrożone w 1990 roku reformy nazywane są Planem Balcerowicza lub koncepcją „big bang”. Koncepcja ta odnosi się do natychmiastowych zmian, które w konsekwencji w dość krótkim okresie doprowadzą do demonopolizacji, prywatyzacji i liberalizacji handlu. Terapia szokowa miała na celu zapobiegnięcie sytuacji, w której zbyt powolne tworzenie środowiska instytucjonalnego wywoła działania korupcyjne i nie pozwoli w efekcie na przeprowadzenie koniecznych dostosowań.

W Polsce, reformy przyjęły postać planu „minimum bang”, czyli programu stabilizacji i programu przekształceń systemowych¹. Stabilizacja gospodarki miała nastąpić w wyniku dewaluacji złotego i ustalenia jego wewnętrznej wymienialności. Do innych reform należała

¹ U. Zagóra-Jonszta, *Spoleczna gospodarka rynkowa a polska transformacja* w: Funkcjonowanie gospodarki polskiej po 20 latach transformacji, Szczecin 2007

walka z inflacją, a także indeksacja płac na niskim poziomie. W długim okresie rozwiązań dopatrywano się w liberalizacji handlu międzynarodowego, stworzenia rynku kapitałowego, a także stworzenie środowiska inwestycyjnego sprzyjającego bezpośrednim inwestycjom zagranicznym. Jednocześnie polityka prywatyzacji miała zapewniać o pełnej konkurencyjności branż, co niestety wiązało się także ze wzrostem bezrobocia.

Jedną z reform związanych z prywatyzacją była także walka z monopolami, a jednym z obszarów, które zostały zreformowane był sektor spółdzielczy. W 1989 roku nasiliło się przekonanie, że ruch spółdzielczy jest mało efektywną formą działalności w nowych warunkach gospodarczych. 20 stycznia 1990 roku przyjęto ustawę, na mocy której likwidowano centralną nadbudowę związków spółdzielczych. Z dniem wejścia jej w życie postawiono w stan likwidacji związki spółdzielcze oraz zawieszono przepisy prawa spółdzielczego dotyczące związków spółdzielczych i lustracji². Wraz z tym zapisem zakazano powoływania nowych centralnych inicjatyw, które kierowałyby ruchem spółdzielczym. W wyniku tej zmiany rozpoczęto proces prywatyzacji aktywów należących wcześniej do centralnej administracji spółdzielni³.

Ustawodawca zakładał, że dzięki prywatyzacji sektora spółdzielczego powstaną pojedyncze podmioty, które zdolne będą do pełnej konkurencji w nowych warunkach rynkowych. Jednak proces prywatyzacji nie przebiegał bez zakłóceń. Niejednokrotnie wojewódzki i krajowy majątek spółdzielczy wyceniany był znacznie niżej, niż wart był w rzeczywistości. W efekcie stracono znaczne kwoty pieniężne, a także zniszczone zostały powiązania, które przez lata socjalizmu wytworzyły się pomiędzy grupami dostawców i odbiorców, a które dawały im możliwość sprawnego funkcjonowania.

Intencją ustawodawcy był demontaż rozbudowanej, scentralizowanej struktury administracyjnej spółdzielczości i oparcie odbudowy ruchu spółdzielczego na spółdzielniach podstawowych, które byłyby uwolnione od całej hierarchicznej narosłej w czasach PRL nadbudowy organizacyjnej. W stosunkowo krótkim czasie postawiono w stan likwidacji związki spółdzielcze, które przez 40 lat działalności w systemie nakazowo-rozdzielczym integrowały działalność spółdzielni w poszczególnych pionach. One także prowadziły na rzecz spółdzielni i ich członków działalność szkoleniową, kulturalną, socjalną, instruktaż, dokonywały zakupów w imieniu spółdzielni, prowadziły też wyspecjalizowane biura handlu

² M.G.Brodziński, Z.Chyra Rolicz, Spółdzielczość Polska w latach 1990 – 1994, „Praktyczne Vademekum Spółdzielczości”, Nr 5 s. 38.

Zob. A. Kozłowski, Dalsze zmiany w polskim mleczarstwie przed akcesją, szanse i zagrożenia po akcesji, cz.III, „Przegląd Mleczarski” 2003, nr 9.

³ U. Zagóra-Jonszta, *ibidem*.

zagranicznego, a co najważniejsze koordynowały skup i zbył płodów rolno-hodowlanych na wsi⁴.

Niedostosowanie przyjętych rozwiązań prawnych do sytuacji jaka panowała w tym czasie w kraju, a także sposób ich wdrażania spowodował dezintegrację w ruchu spółdzielczym. Utracił on też bezpowrotnie znaczną część majątku spółdzielczego wypracowanego w poprzednich dziesięcioleciach. Spółdzielnie uwikłane zostały w liczne spory i konflikty wywołane dzieleniem wspólnego majątku.

Z tego też powodu w samych spółdzielniach, ale również i poza nimi zaistniało wiele zjawisk, które doprowadziły do utraty dotychczasowej pozycji spółdzielni oraz wystąpienia szeregu negatywnych następstw. Do zjawisk takich należy zaliczyć:

- pojawienie się wyjątkowo ostrej, nie zawsze uczciwej konkurencji ze strony podmiotów prywatnych, często popieranych przez nowe ekipy rządzące,
- znaczny wzrost oprocentowania kredytów, przez który część spółdzielni wpadła w tzw. pułapkę kredytową,
- rozbicie hurtu spółdzielczego, przez które nastąpiło osłabienie zdolności spółdzielni do konkurencji, nie tylko w stosunku wobec zachodnich hipermarketów, ale również wobec krajowych sieci handlowych⁵,
- brak lojalności członków wobec spółdzielni, którzy masowo z niej występowali,
- znaczne zubożenie ludności wiejskiej i rolniczej – głównych klientów spółdzielni,
- brak przygotowania kierownictwa spółdzielni, samorządu i pracowników do działania w nowych warunkach gospodarki rynkowej.

Oprócz negatywnych zjawisk, jakie wystąpiły w związku z przemianami gospodarczymi po 1989 r. zauważyć należy również zjawiska pozytywne do których zaliczyć należy m.in.:

- zwiększenie upodmiotowienia spółdzielni,
- stworzenie podstaw prawnych do uporządkowania spraw majątkowych oraz
- zapoczątkowanie restrukturyzacji działalności spółdzielni w kierunku poprawy
- efektywności ekonomicznej⁶.

W ferworze ostrej walki politycznej spółdzielczość poddana kontroli administracji państwowej stała się też łatwym celem długotrwałej kampanii środków masowego przekazu, utrwalających w świadomości społecznej jej negatywny obraz⁷.

⁴ Z. Chyra – Rolicz, Pomoc czy przeszkoda? Rola tradycji w odbudowie polskiej spółdzielczości, Siedlce 2004, s. 363-364.

⁵ M.G. Brodziński, Dylematy rozwoju spółdzielczości w Polsce, Warszawa 1999, s. 158 – 159.

⁶ F. Tomczak, Na początku drogi. „Nauka i Przyszłość”, PAN Warszawa, 1998, nr 12, s.5.

Celem państwa nie było zlikwidowanie sektora spółdzielczego, lecz jego reforma, która miała mu nadać rynkowy charakter. Pełna konkurencyjność i sprowadzenie spółdzielni do roli podmiotów prywatnych kłóciło się jednak z założeniami statutowymi tych jednostek. Spółdzielnie miały odwoływać do tradycji, odpowiedzialności społecznej oraz wymiaru kulturalno-edukacyjnego. Dlatego też w 1994 roku Trybunał Konstytucyjny uznał ustawę z 1990 roku za niezgodną z konstytucją i uchylił ją.

W czasie czterech lat obowiązywania ustawy doszło do znacznych zmian w sektorze spółdzielczym, które doprowadziły do regresu ruchu spółdzielczego⁸. W efekcie, jak podaje Spółdzielczy Instytut Badawczy zlikwidowanych zostało ponad 3000 spółdzielni, z czego 20% sektora rolniczego. Liczba ta była znacząca i wynikała z faktu, że podmiotom tym brakowało kapitału koniecznego do przeprowadzenia niezbędnych zmian.

Alternatywą dla Planu Balcerowicza, opartego na doktrynie monetarystycznej było wzorowanie się na doświadczeniach niemieckich, czyli wprowadzenie zasad społecznej gospodarki rynkowej. W ramach tej polityki działalność spółdzielcza podlegała także reformom, ale w znacznie mniejszym wymiarze⁹. Najpoważniejszym problemem spółdzielczości nie okazał się brak kapitału, lecz zerwanie relacji opartych na centralnej nadbudowie. W konsekwencji w poszczególnych branżach doszło do znacznego rozdrobnienia. Kluczem do przetrwania okazał się proces konsolidacji jednostek, lecz miał on miejsce dopiero po kilku latach od wejścia w życie ustawy. Czas ten dał możliwość wytworzenia się w branżach silnych firm prywatnych, które niejednokrotnie okazywały się bardziej konkurencyjne od spółdzielni. Społeczna gospodarka rynkowa podkreślała natomiast konieczność propagowania zasad moralnych i realizacji celów społecznych¹⁰.

3. Ruch spółdzielczy w wybranych krajach transformacyjnych

Polska stała się prekursorem zmian, które jednak swoim zasięgiem objęły szerszy zakres Europy Środkowo-Wschodniej. Pozostałe kraje rozpoczęły transformację gospodarczą nieco później – Czechosłowacja w rok, Litwa dwa lata, a Ukraina trzy lata po doświadczeniach polskich. W każdym z tych krajów zastosowano nieco odmienną politykę,

⁷ Tamże, s. 48.

Zob. T. Przeciszowski, *Spółdzielczość w przekształceniach systemowych w Polsce*. SIB, Warszawa 1994, s. 17.

⁸ E. Pudełkiewicz, *Spółdzielczość – stan i perspektywy*, materiały konferencyjne, Spółdzielczy Instytut Badawczy, Kraków 1994

⁹ Z. Gwiazda, P. Rosiński, *Prawne aspekty działania spółdzielni w Polsce w: Przedsiębiorstwo społeczne w rozwoju lokalnym, Zeszyty gospodarki społecznej Tom 2*, Warszawa 2007

¹⁰ M. Bałtowski, M. Miszewski, *Transformacja gospodarcza w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007

kierując się wewnętrznymi uwarunkowaniami, a także doświadczeniami sąsiednich gospodarek. Aby dokonać analizy porównawczej wprowadzonych zmian, należy zapoznać się z warunkami ekonomicznymi u progu transformacji w poszczególnych krajach (Tabela 1).

W najkorzystniejszym położeniu znalazły się Czechosłowacja oraz w niektórych aspektach także Węgry. Ze względu na sztuczne warunki, zatrudnienie utrzymywane było sztucznie na zerowym poziomie. Istotnym wskaźnikiem, z punktu widzenia ruchu spółdzielczego, jest udział rolnictwa w tworzeniu PKB, który w Polsce wynosił 11,8%. Wyższymi miernikami odznaczały się Litwa, Ukraina i Węgry. Problemem w restrukturyzacji, przed którym stanęła większość z gospodarek była akumulacja kapitału krajowego, która pozwoliłaby na mniejsze uzależnienie od kapitału zagranicznego. Zwłaszcza w Polsce okazało się to być znacznym utrudnieniem, które miało swoje odzwierciedlenie w pospiesznym procesie prywatyzacji.

Tabela 1 Warunki makroekonomiczne w 1989 r. w Polsce, Czechach, na Węgrzech, Słowacji, Litwie i Ukrainie

Wyszczególnienie	Polska	Węgry	Czechy	Słowacja	Litwa	Ukraina
Dynamika PKB (%)	0,2	0,7	4,5	1,0	-5,0	-4,0
Dynamika produkcji przemysłowej (%)	-0,5	-2,1	1,7	-0,7	b.d.	-0,1
Stopa bezrobocia (%)	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Stopa inflacji (średniorocznie %)	251,1	17,0	1,4	2,3	8,4	4,2
Saldo budżetu (% PKB)	-3,0	-1,2	-1,2	-0,6	b.d.	b.d.
Rezerwy walutowe, bez złota (mld USD)	2,31	1,25	5,74	b.d.	b.d.	b.d.
Dług zagraniczny_PKB (%)	49,3	65,8	11,4	10,3	b.d.	b.d.
PKB <i>per capita</i> wg PSN* (USD)	8038,0	12399,0	16211,0	12536,0	12537,0	8063,0
Udział przemysłu w tworzeniu PKB (%)	44,1	43,7	b.d.	58,5	30,9	44,6
Udział rolnictwa w tworzeniu PKB (%)	11,8	15,6	6,3	9,4	27,8	25,6
Udział sektora prywatnego w PKB (%)	30,0	5,0	5,0	5,0	10,0	10,0

b.d. – brak danych; Litwa i Ukraina – dane za 1990

Źródło: T. Kowalski, Polska transformacja gospodarcza na tle wybranych krajów Europy Środkowej, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, ROK LXXI – Zeszyt 2 – 2009

3.1. Czechosłowacja

Podobnie jak w Polsce, przed rozpoczęciem procesu transformacji gospodarczej, sektor spółdzielczy w Czechosłowacji polegał centralnemu kierownictwu. Oznaczało to brak możliwości zawiązania prywatnych przedsiębiorstw i odgórne kierownictwo. Jednak skala tego zjawiska była mniejsza niż w przypadku polskiej spółdzielczości, co w efekcie pozwoliło w 1991 roku na przyspieszenie procesu prywatyzacyjnego. Postanowienia względem reform ruchu spółdzielczego w Czechosłowacji były łagodniejsze niż ustawy wprowadzone w Polsce, gdyż uzyskana została pomoc instytucji zagranicznych¹¹. Nie zabroniono rozwoju struktur centralnych, a jedynie je zreformowano, przeznaczając na to fundusze krajowe i zagraniczne. Po rozpadzie Czechosłowacji w 1993 roku na dwa odrębne kraje, polityka ta była kontynuowana¹².

Już w 10 lat od momentu rozpoczęcia procesu transformacji gospodarczej, Czechy odniosły znaczne sukcesy w obszarze reform spółdzielczych. Rolnictwo stanowiło w tej materii najistotniejszą branżę, ponieważ prawie 35% produkcji rolnej całego kraju wytwarzane było właśnie przez spółdzielnie. Dobra kondycja tego sektora zawdzięczana jest przede wszystkim procesowi konsolidacji małych podmiotów. W krótkim okresie ponad 32% obszarów rolnych zgromadzonych było w rękach największych inwestorów spółdzielczych. Co także istotne, Czechy w 1994 roku stały się członkiem międzynarodowego zrzeszenia International Co-operative Alliance, którego zadaniem jest wspieranie struktur spółdzielczych na całym świecie.

Podobnie jak w Czechach, ruch spółdzielczy na Słowacji także przeżywał rozkwit. W przeciągu dwóch lat od rozpoczęcia transformacji gospodarczej powstało ponad 316 spółdzielni, które z powodzeniem konkurowały na rynku lokalnym. Znaczący wzrost zauważony był zwłaszcza w zachodniej części państwa, gdzie ich liczba podniosła się o ponad 66%. Rosła nie tylko liczba spółdzielni, ale także ilość osób znajdujących w nich zatrudnienie. Szacuje się, iż w spółdzielniach rolnych zatrudnionych było przeszło 70% osób pracujących w sektorze rolnym Słowacji.

3.2. Węgry

Ciekawym rozwiązaniem kwestii spółdzielczych w krajach postsocjalistycznych okazały się być Węgry. W przeciwieństwie do Polski władze Węgier zdecydowały się w 1992

¹¹ *History of cooperative movement in Slovakia* z okazji 160 years of cooperative movement in Slovakia, 2005

¹² B. Brzozowski, *Podstawy gospodarki spółdzielczej. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Kraków 2008

roku na przywrócenie centralnej nadbudowy koordynującej działania spółdzielni. Bez jej nadzoru spółdzielnie odznaczały się niskim wskaźnikiem zyskowności, który nie pozwalał na konkurencyjne funkcjonowanie na rynku. Struktury koordynacyjne odpowiedzialne były w głównej mierze za negocjacje cenowe z odbiorcami, organizowanie i nadzór nad łańcuchem dostaw. W ciągu roku udało się skoordynować działania wszystkich regionów. Początkowe działania okazały się na tyle skuteczne iż do 1996 roku w ramach łańcucha dostaw na rynku oferowanych było przeszło 4000 produktów z 17 różnych branż¹³. Centralna koordynacja prowadzona jest na zasadach non-profit, przy czym jedynie koszty jej działalności mogą zostać w niewielkiej mierze¹⁴ doliczone do ostatecznej ceny wyrobu.

Wraz ze wzrostem konkurencyjności na rynku krajowym spółdzielnie rozpoczęły walkę o zagranicznego klienta. Stało się to możliwe dzięki dołączeniu do Programu Inter-Coop, które zintensyfikowało ich proces internacjonalizacji. W celu zwiększenia rozpoznawalności marek i produktów wprowadzono zapis o unifikacji wyrobów, a także zadbano o jednolity wystrój sklepów zajmujących się sprzedażą produkowanych towarów. W 1995 roku takich podmiotów było 200, natomiast dwa lata później liczba ta zwiększyła się czterokrotnie.

Zmiany wdrożone na Węgrzech pozwoliły na spojrzenia na sektor spółdzielczy z innej strony. Przyczyn szybkiego rozwoju tego sektora w nowych realiach gospodarczych należy doszukiwać się w nastawieniu władz, które oferowały spółdzielniom nisko oprocentowane kredyty oraz subsydia mające pomóc w pierwszym etapie prywatyzacji. Ponadto sektor spółdzielczy cieszył się autonomią, jakiej nie miały polskie podmioty. Wynikało to z mniejszych restrykcji wobec centralnej nadbudowy.

W kraju toczy się polemika, czy wzór węgierski mógłby mieć zastosowanie także w Polsce. Zwraca się jednak uwagę na fakt, iż koordynacja działań na Węgrzech była możliwa dzięki rozmiarom tej gospodarki. Podobne działania w Polsce byłyby znacznie utrudnione, gdyż geograficznie poszczególne regiony są znacznie większe. Kraje te różniły się także sytuacją ekonomiczną w momencie rozpoczęcia transformacji gospodarczej. Mimo różnic Węgry stanowią przykład alternatywnego podejścia do spółdzielczości i rozwijania jej dorobku na europejską skalę.

¹³ *The Consumer Co-operative Movement in Hungary*, www.uwcc.wisc.edu, styczeń 1996.

¹⁴ Do 4%.

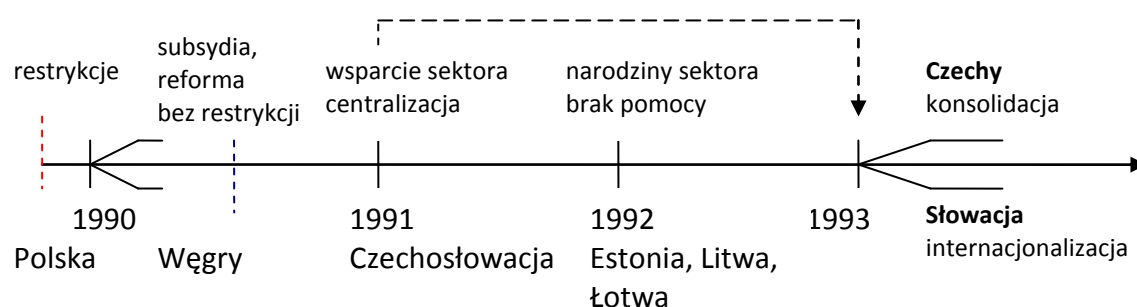
3.3. Kraje nadbałtyckie

W momencie wcielenia krajów nadbałtyckich (Litwa, Łotwa, Estonia) do ZSRR aktywa spółdzielcze uległy nacjonalizacji, a sektor został zlikwidowany. Dopiero po 1992 roku rozpoczęto proces przywracania tej formy działalności. Działania te, ze względu na ograniczone fundusze oraz brak wsparcia ze strony władz, miały małą skalę i postępowały wolno.

Na Litwie najwyższy wskaźnik zawiązywania związków spółdzielczych odnotowano w rolnictwie. Była to także jedna z najciekawszych form tego ruchu, gdyż rolnicy w mniejszych gospodarstwach tworzyli zrzeszenia zajmujące się wzajemnym wypożyczaniem maszyn ciężkich niezbędnych do uprawy roli. Wynikało to z braku odpowiednich aktywów i funduszy na ich zakup¹⁵. Rolnicy wynajmowali te maszyny, które w danym momencie nie były im niezbędne do pracy i równocześnie z innych gospodarstw najmowali te maszyny, których im brakowało. Ponadto dość pręźnie rozwijał się sektor banków spółdzielczych i spółdzielczych sklepów spożywczych.

W Estonii sektor spółdzielczy nie uzyskał mocnego wsparcia, natomiast Litwa odznaczała się najwyższym wskaźnikiem przyznanych subsydiów. Ich wysokość zależała od tego, czy podjęto nową inicjatywę spółdzielczą, czy zdecydowano się na rozwój i rozbudowę podmiotu już istniejącego¹⁶.

Rysunek 1. Chronologia reform sektora spółdzielczego w krajach postsocjalistycznych

Źródło: opracowanie własne

Postrzeganie spółdzielczości przez rządy w dużym stopniu zdeterminowały losy tego sektora w poszczególnych gospodarkach. (Rysunek 1). Wynikało to także z momentu podjęcia reform, a także sytuacji wewnętrznej danego kraju. Z punktu widzenia sektora

¹⁵ S. Bubnys, D. Kaupelyte, *Development of co-operative enterprises in Lithuania* w Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries, ISSAN, Trento 2004.

¹⁶ B. Brzozowski, *ibidem*.

spółdzielczego najmniej ucierpiały w tym względzie Węgry, Słowacja oraz Czechy, najbardziej natomiast Polska oraz kraje nadbałtyckie. Obecnie Unia Europejska podjęła inicjatywy mające na celu ochronę i rozwój ruchu spółdzielczego w krajach europejskich. Zaznacza się rolę, jaką spółdzielnie odgrywają w lokalnych społecznościach, zwłaszcza w dobie kryzysu, gdzie próbuje się zmaksymalizować zyski przedsiębiorstw kosztem pracowników.

4. Podsumowanie

Nawet w ponad 20 lat po rozpoczęciu transformacji ustrojowej w Polsce nadal toczy się debata, czy obrany kierunek reform był tym właściwym i czy inne rozwiązania nie przyniosłyby więcej korzyści. Zasadniczym problemem w zmianach gospodarczych Polski był jednak brak akumulacji kapitału krajowego, który ograniczał możliwość podejmowanych działań. Pryzmat efektywności Planu Balcerowicza jest także zależny od tego kogo dotyczy. Niewątpliwie ruch spółdzielczy w Polsce doznał uszczerbku ze względu na ograniczenia, jakie zostały na niego nałożone. Nie wynikało to z chęci zakazania funkcjonowania form spółdzielczych, lecz z konieczności dostosowania tych struktur do wymogów rynku kapitalistycznego. Oznaczało to wzmocnienie konkurencyjności tych podmiotów i zorientowanie na działania rynkowe.

Pozostaje jedynie pytanie, czy działania podejmowane w niektórych pozostałych krajach transformacyjnych, takich jak np. Węgry, nie były efektywniejsze. Niższe oprocentowanie kredytów lub subsydia mogły ułatwić przejście z systemu socjalistycznego do kapitalistycznego. Z drugiej jednak strony rząd decydował się wspierać w szerszym zakresie branże raczkujące, których niskie wyniki oznaczały znaczne zacofanie gospodarki. Obecnie w spółdzielczości upatruje się dobrego rozwiązania, które łączyłoby zorientowanie na zysk ze społeczną odpowiedzialnością za pracownika i region.

STRESZCZENIE

Transformacja polskiego sektora spółdzielczego na tle wybranych krajów postsocjalistycznych (Jacek Mroczek)

W 1989 roku rozpoczął się w Polsce proces transformacji gospodarczej, który miał na celu przejście z systemu socjalistycznego do gospodarki wolnorynkowej. Reformy objęły swoim zasięgiem zarówno ugrupowania polityczne, jak i rozwiązania systemowe, w tym zasady budowania systemu prawnego i gospodarczego. Polska stała się prekursorem zmian, które wkrótce objęły także inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej. W sposób szczególny potraktowany został sektor spółdzielczy, a debata nad kierunkiem tych reform trwa do dzisiaj. W niniejszym opracowaniu w sposób szczególny uwzględniona została polityka różnych gospodarek względem ruchu spółdzielczego, a także konsekwencje jakie wywołało to w obecnym europejskim systemie.

SUMMARY

Transformation of the Polish co-operative sector in comparison to selected post-socialist economies (Jacek Mroczek)

In 1989 Poland commenced the transition period in which the state-dominated socialist system was to be transformed into a free market economy adapting democratic principles. The reforms covered both political bodies, as well as structural change, including framework for legal and economic system. Poland became a precursor to change, which soon spread to other Central and Eastern Europe countries. The co-operative movement was treated in a particular way and the debate over the direction of these changes continues even today. This paper covers different approaches adapted to co-operative movement in transition economies and the effects these changes had on the current European co-operation structures.